

ЗА ОБЕМА НА ФРАЗЕОЛОГИЯТА

Албена Баева

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Резюме. Предмет на статията са широкото и тясното схващане за фразеологията. Във връзка с това се разглеждат критериите за класификация на фразеологичните единици и реторичният код, въз основа на който се обособяват голяма част от единиците във фразеологията. Интерес предизвиква реторичният код, въз основа на който се определят голяма част от фразеологичните единици – метафора, метонимия, хипербола и др. Достига се до извода, че ограниченията, наложени от тясното схващане, невинаги са оправдани.

Ключови думи: устойчиви словосъчетания; фразеология; реторичен код

Увод. Класификацията на фразеологичните единици в изследванията по българска фразеология следва най-общо две линии според тясното или широкото схващане за предмета на фразеологията. В учебниците по българска лексикология, в общи линии, определението на тези единици, които се вземат като предмет на фразеологията, е еднакво. Под фразеологична единица (съчетание) се разбира устойчиво словосъчетание с постоянен състав и структура, което има цялостно значение. Еднакво е, в общи линии, и класифицирането на видовете фразеологични словосъчетания – фразеологични сраствания (идиоми), фразеологични съчетания и фразеологични единства (Rusinov, 1996; Boyadzhiev, 1986; Vatrov, 1998). Главните различия се отнасят до това, дали авторите признават за фразеологични единства т.нар. сложни, или съставни названия и устойчивите фрази. При включването на последните в обема на фразеологията се говори за широко схващане на предмета ѝ, а при изключването им – за тясно схващане за предмета на новата дисциплина.

Предмет на статията е да се разкрият някои от различията, които довеждат до двете разбирания за предмета на фразеологията. Важността на подобен въпрос е във от съмнение, тъй като разбирането на отделните изследователи се отразява пряко и на речниковата дейност – включване или изключване на определени устойчиви изрази от фразеологичните речници – съпоставителни или описателни.

Изложение. Обикновено определението на фразеологичното словосъчетание ограничава или разширява обема на дисциплината. Кой са общите със-

тавки при отделните определения? Обща съставка е устойчивост на състав и структура, откъдето някои автори извеждат характерни черти като възпроизводимост и познатост в определен колектив, ново цялостно значение, което е в резултат от промяна на значението на отделните съставки, или преносно значение. Авторы, които включват не само промяна на значението, но и пряко значение, разширяват обема на фразеологията. Например З. Генадиева-Мутафчиева отбелязва устойчиви словосъчетания без преносно значение, клиширани изрази, поздравии, пожелания, клетви и благословии. Фразеологични съчетания с фразеологично свързано значение, при които едната съставка пази значението си, другата го променя или пък всички съставки пазят значението си, съчетания, при които съставките могат да се променят, З. Генадиева-Мутафчиева включва към обема на фразеологията и ги разглежда твърде подробно – напр. правя извод, ям бой, вода война, хваща ме страх и др. Фразеологичните единства са получени по пътя на преносната употреба и заемат средно място между фразеологичните съчетания и идиомите. От стилистично-семантична гледна точка, с оглед на това как се създава образността, З. Генадиева-Мутафчиева дели фразеологичните единства на три дяла: при първия компонентите пазят своето конкретно значение, образността се създава чрез сравнение – вали като из ведро; при втория дял образността се създава чрез метафора, метонимия, хипербола – вдигам чаша, вдигам до небесата, хващам се на въдицата; към третия дял са включени пословици, поговорки, сентенции и крилати думи. Освен върху образността се обръща внимание и върху експресивността и емоционалността на фразеологичните единства. Идиоматичните изрази са най-тясно споени и затвърдени в съзнанието като единно цяло. Широкото разбиране за фразеологията е в синхрон с подобно схващане у Л. Андрейчин, К. Попов. З. Генадиева-Мутафчиева е една от малкото изследователки, които приемат и стилистичната гледна точка при класификацията на фразеологичните единици (Genadieva-Mutafchieva, 1959).

Сийка Спасова-Михайлова разглежда специално идиомите и сложните названия и термини. Идиомите, като най-неизменни и затвърдени, са експресивни и наследени от по-далечна епоха. Сложните названия и термини се определят по Андрейчин като лексикализирани словосъчетания, общоприети обозначения на определени понятия. С. Спасова-Михайлова ги дели на три дяла. В първия дял те се употребяват с конкретното си значение – червен пипер, атомна бомба и др.; във втория дял една от думите или цялото съчетание има преносна употреба – земна ябълка, сяпало черво, заешка уста, магарешка кашлица, плачеща върба и др.; в третия дял значението на цялото съчетание е коренно различно от значението на съставлящите го думи – божа кравица, попово прасе, гръдна жаба, морска звезда, като уточнява, че повечето са народни наименования на растения и животни. Те се различават от идиомите по експресивност, от която са лишени. Като цяло, сложните названия и термини

се разглеждат като особен вид устойчиви съчетания, затова трябва да образуват специален дял (Spasova-Mihaylova, 1959).

Широко схващане за обема на фразеологията има и Т. Бояджиев, който освен посочената класификация на фразеологичните словосъчетания отделя като самостоятелни групи фразеологичните изрази и фразеологичните съставни названия. Към фразеологичните изрази се отнасят цитати, крилати изрази, пословици, поговорки с преносен метафоричен смисъл, а към съставните названия – устойчиви термини, получени в резултат от специализация на значенията, и неспециални съставни названия (Boyadzhiev, 1999).

Тясно схващане за предмета и обема на фразеологията, както е известно, имат трите авторки на „Фразеологичен речник на българския език“ – К. Ничева, С. Спасова-Михайлова и Кр. Чолакова. То се определя от дефиницията, която предлагат за фразеологична единица, която освен постоянност и повтаряемост, единно цялостно значение, резултат от семантично преобразуване, е и емоционално-експресивна единица (Nicheva, 1974). Класификацията, която се предлага във Фразеологичния речник, се основава върху тези критерии – единно значение, преосмисляне, експресивност, поради което следват редица ограничения. Сложните названия не се включват в обема на фразеологията, когато даден компонент пази значението си или липсва експресивност. Фразеологични съчетания, при които единият компонент варира, също не се включват, тъй като преносно значение придобива само едната дума, но ако и двете съставки променят значението си, те са фразеологични единици – напр. букова глава, корава глава, дървена глава. По същия начин подобни разграничения се правят и за устойчивите сравнения, от които са изключени тези, при които сравнението разкрива значението на думата – бял като сняг, а са включени сравнения с пълно преосмисляне на компонентите – сит като просяк. При фразеологизираните конструкции критерият е същият – включени са тези, които са претърпели семантична трансформация. От устойчивите фрази – крилати изрази, пословици, поговорки и др., се изключват всички, които не означат понятие, а са фолклорни жанрове, включени са някои преходни случаи с характерно преосмисляне на значението (Nicheva, 1974: 12 – 17).

От предложеното обобщение може да се заключи, че в теоретичната част на Фразеологичния речник строго се спазват критериите за фразеологична единица, включени в определението ѝ. Но тези критерии са достигнали до висока степен на ограничаване – например по отношение на семантичната трансформация изискването е не само една съставка да променя значението си, но всички, в противен случай се отказва определянето на съответното словосъчетание като фразеологично. Фразеологичните съчетания (по класификацията на В. Виноградов) са вън от фразеологията, тъй като нямат единна семантика – висок пост, висок гост; давам съвет. При състав-

ните названия и термините от типа на кучешко време и майски бръмбар, когато едната дума пази значението си, а другата го преосмисля, или всички компоненти пазят значението си, не се приемат за фразеологизми, а за устойчиви съчетания. Термини като момина сълза, адамова ябълка, попова лъжичка, които въпреки пълната семантична трансформация са лишени от експресивност и служат за номинация, също не са фразеологични единици. Фразеологични единици от същата група са жълтата гостенка, бяла Рада, червен Петко, юдино желязо, циганско мляко и др., защото имат неутрални синоними и са експресивни. С известни изключения фразеосхемите също се изключат от обема на фразеологията. От устойчивите фрази, т.е. със структура на изречения, само малка част са фразеологични единици – изречения със затворена структура, които не се допълват с езикови единици, които са вън от структурата им – напр. ходила Цаца на Враца, вземам си беля на главата и др. По същия начин се разглеждат дискуссионни въпроси за принадлежността на пословици, поговорки и крилати изрази и принадлежността им към фразеологията. Пословиците се изключват поради това, че са жанр, от крилатите изрази са включени към фразеологията тези, които са преосмислени и имат структура на съчетания. К. Ничева специално разглежда експресивността на фразеологичните единици: голяма част са изградени върху сравнение, образността е получена чрез тропи; външната експресивност е свързана с външни черти на фразеологичната единица – рима, алитерация, синоними, антоними, синтактичен паралелизъм и др. (Nicheva, 1987). К. Ничева е изследователка, която може би най-подробно от всички останали обосновава становището си за по-тясно разбиране на фразеологията

В. Кювлиева-Мишайкова класифицира фразеологизмите според принадлежността им към книжовния език и диалектите, според степента на експресивност, обусловена от характера на образността на фразеологизма – с повишена и с понижена експресивност, напр. на гол корем чифте пищови, минава ми през ума и др., според историческата перспектива в развоя им – актуални и архаизирани, създаване на нови фразеологични единици. Привичната разпределба на фразеологизмите на съчетания, единства и идиоми е разгледана от авторката по степен на мотивираност – немотивирани, частично мотивирани и с ясна мотивираност (Kyuvlieva-Mishaykova, 1986).

Първият въпрос, който се налага, е, фразеологичната единица словосъчетание ли е, или освен словосъчетание е и изречение (фраза). Друго, което се вижда, е, че налагането на прекомерни ограничения при определението на фразеологичните единици от авторките, привърженички на тясното схващане за фразеологията – не само да имат единно значение, но преосмисляне на значението на всички съставни единици на фразеологизма, но и това понякога не е достатъчно, може да има преосмисляне, но ако липсва експресивност, не

са фразеологизми – довежда до изключването на голяма част от устойчивите съчетания от обема на фразеологията. Налага се и едно подразбирано ограничение – фразеологизмът, поради т.нар. характеризираща номинация, да е експресивно назоваване на неутрална езикова единица. При това не е ясно останалите извън фразеологията съставни названия и други типове устойчиви словосъчетания чий предмет на изучаване ще бъдат.

Ако се върнем към началото, тоест към Шарл Бали, който отделя устойчивите изрази с оглед на понятийното единство, което изразяват, ще видим, че той не изисква задължителна семантична трансформация. От друга страна, е ясно, че голяма част от фразеологичните словосъчетания търпят смислови промени. Въпросът е тези, при които липсва преосмисляне, трябва ли да намерят място във фразеологията. По отношение на поговорки, пословици, крилати изрази, максими и др. подобни критерият е не смисловата трансформация, а структурата на завършени изречения, както и принадлежността на голяма част от тях към определени жанрове – напр. максима.

Интерес представлява при предложеното тясно схващане за фразеологията натрупването на критерии, които по своята същност са реторични. Преосмисляне на значението чрез метафора, метонимия и др. тропи и фигури, експресивност, което е старо изискване на класическата реторика. Експресивността не е ясно определена, ако се съди по примерите на фраземи като сляп цирей, сляпо черво, мечешка услуга, кучешко време, мъртва тишина, дяволско коляно, които се схващат като неекспресивни. От съчетания, образувани по модел, суета на суетите, се отделя като фразеологизъм свята святих поради промяна на значението (Nicheva, 1974: 15). Суета на суетите се цитира редовно като класически пример за полиптота и очевидно е експресивно съчетание, тук не се спазва единството на всички издигнати критерии. Осъзнаване на стилистичния момент при фразеологичните съчетания има при З. Геннадиева-Мутафчиева, която предлага и семантико-стилистична класификация: съчетанията съдържат образ, чрез сравнение, преносно създадени чрез метафора, метонимия, хипербола и др.

Изводът, който се налага, е, че при тясното схващане за фразеологията се издигат допълнителни критерии, характерни за реториката, или да го кажем по-ясно – реторически код спрямо фразеологията, вероятно без да се осъзнава. По този начин се създава специален реторически фразеологичен език в рамките на общата фразеология, аналогичен на този, който класическата реторика отделя и се стреми да създаде специален език в рамките на общия език.

Въпреки че се включва в изследванията по фразеология, въпросът за съставните названия не е решен, както отбелязва още през 1959 г. Зара Геннадиева-Мутафчиева. Парна машина и момина сълза са два примера, които разкриват две страни при съставните названия – липса на преосмисляне на значението и преосмислянето му. Предпочитаме термина паралексеми за

част от тях, който още в 1966 г. използва А.-Ж. Гремас по повод на френското *potte de terre* – картоф. Хубава съпоставка е и българската лексема железница срещу френската паралексема. Част от съставните термини са паралексеми, други също паралексеми, получени чрез понятийни метафори, каквито са момина сълза, попово прасе, снежна топка и много други. К. Ничева смята, че няма значение дали момина сълза ще бъде назована чрез една дума, или със сложно название, както е в български език, защото целта е една и съща – да се назове съответният денотат (Nicheva, 1987: 26). По този начин се оформя и допълнителен критерий за различаване на съставните названия от фразеологизмите – дали служат, или не за номинация. Но значение има, защото при паралексемата, или по наложената терминология сложното название, е създадена чрез метафора, познавателна метафора, и то от рядък тип – пренасяне от одушевен към неодушевен предмет, докато при повечето лексеми липсва метафора, а има пряко назоваване. В случаите като момина сълза, волски език, петльови гащи, овчарска торбичка и др. е ясен процесът на т.нар. вътрешно заемане, подобен на заемането от чужди езици. В този случай се заема от езика, на който принадлежат паралексемите: момина сълза назовава първо сълзи на мома, пренася се, за да назове друг обект, по същия начин овчарска торбичка, торбичка на овчар и т.н. Има разлика и от лексеми, създадени чрез метафора, разликата е в структурата – лексема и паралексема. Или това е начин за създаване на особен вид думи (паралексеми), аналогичен на създаване на лексеми чрез познавателни метафори.

И накрая да се върнем към въпроса за обема и границите на фразеологията. Кое от двете схващания е за предпочитане? Както справедливо отбелязва К. Ничева, това зависи от разбирането за фразеологична единица. Тясното схващане е неприемливо поради това, че голяма част от устойчивите словосъчетания остават извън фразеологията. Условното делене предполага два големи дяла, като в първия се включат всички устойчиви словосъчетания без преосмисляне на компонентите, т.е. без преносно значение, и друг, в който намират място всички единици с преносно значение. По този начин фразеологията ще обхване всички устойчиви словосъчетания, включително и т.нар. съставни предлози, съюзи, наречия, които изразяват едно понятие – от типа на в продължение на, по посока на, въз основа на, от време на време, отсега нататък и др. Или единственият общ признак, който характеризира устойчивото съчетание и т.нар. фразеологична единица, освен признаците, произтичащи от устойчивостта им (непроменливост, възпроизводимост), е да изразяват едно общо понятие. Пренасяне на значението е допълнителен признак, който се отнася до част от фразеологичните единици, както и изразителността. Кое налага експресивността да се смята за категориален признак на фразеологичната единица? (Nicheva,

1987: 15). Изразителността на фразеологичната единица не може да бъде издигната като общ признак на всички устойчиви словосъчетания. Тя характеризира само част от фразеологията на езика. Че много често се забравя основният критерий устойчивото словосъчетание да изразява единно понятие, сочат някои разногласия между К. Ничева и В. Кювлиева по повод на устойчивите сравнения (Kyuvlieva, 1982; 1986; Nicheva, 1983). Дали елементът, предхождащ като, се включва, или не в устойчивото сравнение – дали сравнението е (бял) като сняг, или бял като сняг. Дали в бял като сняг бял се отнася към сравнението, или като сняг, със задължително съпровождащ елемент бял. Сравнението е бял като сняг, но поради високата степен на неговата устойчивост и познатост е възможно съкращаване на бял. Но това не означава, че сравнението е като сняг. Реторическият код ясно проличава в част от фразеологията, включително и в този тип устойчиви сравнения. Ако сравним казаното от К. Ничева „Според мене не са ФЕ онези устойчиви сравнения, при които сравнението има за задача да разкрие значението на думата, която се сравнява (т.нар. опорна дума на сравнителната конструкция), чрез съпоставянето ѝ с общоизвестен предмет, широко познат, който притежава във висока степен качеството, съдържащо се в думата, чието значение се разкрива с помощта на сравнението, срв. (бял) (опорна дума на сравнителната конструкция) като сняг; (черен) като въглен (като кютюк, като катран, като абанос и др.) (Nicheva, 1987: 22 – 23), ще видим, първо, че сравнението няма за цел да разкрие значението на бял, като го сравни със сняг; второ, че по неясно откъде заета терминология бял се определя като опорна дума, бял е общ признак на двата сравнявани обекта, и трето, най-важно, сравнението се създава, за да разкрие висока степен на признака бял, присъщ на субекта на сравнението. Но тъй като обикновено се привеждат сравнения без субекта на сравнението, той лесно може да се изгуби от мисълта. Когато напр. Е. Пелин пише „Бялата му като сняг брада трепереше“, ако изключим тавтологичния плеоназъм, целта му е да сравни брадата със снега въз основата на общ признак. Именно и това доказва, че бял като сняг (памук, гъска и т. н.), черен като катран (черни като катран очици) са пълните форми на сравненията, в които точно плеоназмът (повторението на признака) е носител на ефекта и той усилюва признака, и че тази пълна форма съответства на едно понятие. В традиционните сравнения, каквито са посочените, изборът на сравняващото – сняг, катран и др., служи като еталон, в смисъл че това е първият обект, с който се асоциира признакът бял, черен – срв. очи черни като трънки, сравняващото като трънки не ни идва веднага на ума, а асоциацията е с катран. Друг пример за изгубване от очи на този най-важен признак на фразеологизмите – да съответстват на едно понятие, е „зdrави гaщи“ (К. Ничева), вместо целия фразеологизъм имам здрави гaщи. Необоснова-

ното ограничаване на фразеологизмите с оглед на преосмисляне на всичките им компоненти проличава и при т.нар. задължителни компоненти в случаи като: под дърво и камък търся. Тъй като търся пази конкретното си значение, е изключено от състава на фразеологичната единица, но в този случай също се изгубва единното понятие, на което съответства целият израз. Но този и други подобни въпроси вече са подробности. Съществено е да установим общия признак, именно изразяването на единно понятие, чрез което е наложително да се върнат по-старите граници на фразеологията.

Както отбелязахме, голямата заслуга на З. Генадиева-Мутафчиева е, че обръща специално внимание върху връзката между стилистика и фразеология (в контекста на първите изследвания, напр. Бали) при някои фразеологически съчетания. Повече от ясно е, че реторическият код, използването на тропи и фигури, е основното средство за създаване на голяма част от устойчивите езикови съчетания. Ако внимателно се вгледаме в примерите, които предлагат изследователките на фразеологията, ще срещнем всички реторични средства за постигане на ефекти, образност, изразителност, емоционалност и пр. Напр. литературни клишета – мъртва тишина, ирония – сит като просяк, метафора – надявам хомот, метонимия – вдигам чаша, клатя глава, хипербола – удрям с един куршум два заека, парадокс – излизам сух от водата. Върху елипсите обръща внимание З. Генадиева-Мутафчиева: на зло куче – зъл прът „изпуснато се пада“. Отбелязва се наличието на синоними, антоними, повторения, оксиморон.

Не навсякъде обаче стилистичната гледна точка е издържана докрай, което сочи, че тя не се осъзнава достатъчно, като изключим З. Генадиева-Мутафчиева. От друга страна, говори се за антоними и т.н., докато, доколкото имаме съчетания, трябва да се говори за антитеза – бели пари за черни дни; хубав пример за оксиморон е бяла врана; полиптотата изобщо не се отбелязва, а тя се среща доста често – боб и бобец, бил и пребил, во веки веков и т.н., параномазия – къде е Киро на кирия, присмяло се чунче на кратунче, литота – за кора хляб, контаминации, върху които обръщат внимание Н. Ковачев и Л. Селимски (1973, с. 38) – мигам на упарки (гледам плахо). Реторическият код напълно естествено, както при отделните думи, служи при образуването на словосъчетания.

Не е много ясно, в смисъл че не се обяснява достатъчно т.нар. преосмисляне: цялостно при фразеологичните единици, като се има предвид най-вече метафоричното преосмисляне. А при фразеологичните съчетания и единства тези процеси са доста ясни. С оглед на процесите на образуване на фразеологизмите може да се отбележат метафорични елементи и цялостни метафори. Метафоричните елементи личат ясно при голяма част от тези единици, като етап от преосмислянето. Значителна част от тях са образувани чрез глаголни

елементи – бера, бия, блъскам, вадя, вземам, вода и мн. др., достатъчно е да се види показалецът на фразеологичния речник – вода за нос, лая на аба, гоня вятъра, развързвам си езика, бера грях, връзвам кусур, бия си ангелите, сече ми пипето, горя от нетърпение, падна си на късмета, искри ми изскачат от очите, наостря уши, правя вятър, тража пуйчо сирене и др. По-рядко са образувани чрез прилагателни имена – въшкав с пари, важна клечка, нощна птица, гола вода и т.н. Цялостно метафорично преобразуване има обикновено, когато на фразеологизмите съответстват свободни съчетания: вдигна опашка, вдигна на оръжие, изпускам влака, вода хорото, лапвам въдицата, надуя гайдата, влека си пояса, в кърпа вързано, на бос крак, клатя си краката, влизам в строя, накривя си калпака и др., защото очевидно непреносното възприемане не е фразеологизъм. Примерът, който предлага Цв. Македонска – хляб ям, трева не паса, също е цялостно преосмисляне въз основа на антитезата (Makedonska, 1970). Хиперболата е средство за изграждане на фразеологичните единици – приказки от 1001 нощ, бързам като гущер въз баир, бързам като рак на бързей, вир вода, правя от блъхата слон, вися на косъм и др. Персонификация се използва по-рядко – плачеща върба, етимологична фигура – живот си живея, свят светувам, блъскам си блъските, да ти забуха бухал на комина. Перифрази – вечно жилище, когато вълкът си види онова нещо, жълтата гостенка. Изобщо почти всички реторически средства се използват за създаване на устойчиви съчетания и фразеологични единици, но не с еднаква тежест: синонимия – ни слади, ни блажи, параномаза – отвън кукла, отвътре панукла, полиптота – врял и кипял, всякака всячина, глава и възглаве, елипси – на такава брада – такъв бръснач, на такава глава – такъв брич, антитеза – на триците скъп, на брашното евтин, черно на бяло, мене гледа, тебе вижда. Антанаклазата се среща рядко – сняя баба за дяда Еня, както и корекцията (характерна очевидно за приказките) – не са сто чавки, царо, а деветдесет и девет. Метонимията и синекдохата също са обикнати средства: с цяло гърло, гледай си хурката, имам глава, имам бръмбари (мухи) в главата, имам око, сече ми главата, змийски език, имам остър език, имам дълга ръка, с две леви ръце, плюя си на краката, брада царска, глава воденичарска; взема главата, жива душа няма, чупя си главата, расъл под крило, под един покрив, безгръбначно животно, от главата до краката.

Особено често се среща парадоксът: вятър варен, сняг печен, дръж босия, че му вземи опинците, копая с игла бунар, стрижа блъхите, държа се на иглен връх, когато стрижат бръмбарите, бръсна яйцето, бия водата да пусне масло, наливам вода в решето, впрягам колата пред воловете, от пиле мляко, вълк овце пасе, хвана месечината за опашката и мн. др. Част от фразеологичните единици са образувани не чрез едно реторично средство – напр. плюя си на краката, от главата за краката, брада царска, глава воденичарска – метафорична метонимия, гледам с четири очи – хиперболична метонимия, слагам рога – метафорична синекдоха и др. Най-често като че ли се използват метафората

и парадоксът. Откриването и класифицирането на етапите и средствата, чрез които се създават фразеологизмите, се затруднява от елипси, контаминации, скъсявания и др.

Субективизмът при отделянето на фразеологизми от нефразеологизми проличава и при „пресяване“ на фразеологизми, образувани по модел. Например от ден на ден, от минута на минута, от час на час, които се приемат за фразеологични единици, а от век на век (цитиран е Вазов) – не, на други места от век на век се приема за фразеологизъм (Nicheva, 1987: 30). Показателно е колебанието, очевидно предизвикано от прекалено стриктните критерии при отделянето на фразеологичните единици. От век на век също е фразеологизъм, дори по ограничените критерии на тясното схващане за фразеологията – преосмисляне на значението. Същият модел се открива при някои стари фразеологизми идиомати като от дъжд на вятър, ни в клин, ни в ръкав, от игла до конец и др. Интерес с оглед на образуването представлява например фразеологизъм, който се среща още в Люблянския дамаскин – вдигна се на голямо – чрез субстантивация и задължителната елипса.

Заключение. Смятаме, че тези съображения са достатъчни да се разглеждат фразеологията в два крупни дяла: единият, формиран върху основата на реторически код, другият – върху непреносни (преки) значения и преносни (понятийни метафори), които обикновено съдържат скрити или петрифицирани метафори, макар че и там могат да се открият изключения. И както правят по-старите изследователи, да се разграничат преки, преносни и др. употреби на съставлящите елементи на устойчивите съчетания и фразеологизмите.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев, Т., Ив. Куцаров & Й. Пенчев (1999). *Съвременен български език*. София: Петър Берон.
- Вътов, В. (1998). *Лексикология на българския език*. Велико Търново: Абагар.
- Генадиева-Мутафчиева, З. (1959). Към въпроса за фразеологичните съчетания в българския език. В: *Известия на Института за български език*, т. VI, с. 129 – 163.
- Ковачев, Н. Л. Селимски (1973). *Увод в езикознанието (Текстове, упражнения, въпроси и отговори)*. Велико Търново: Св. Кирил и Методий.
- Кювлиева, В. (1982). Традиционни сравнения в българския език – многозначност, вариантност, синонимия. *Език и литература*, № 2, с. 22 – 26.
- Кювлиева, В. (1986). *Устойчивите сравнения в българския език*. София: БАН.

- Кювлиева-Мишайкова, В. (1986). *Фразеологизмите в българския език*. София: Български писател.
- Кювлиева-Мишайкова, В. (1970). По въпроса за формата на фразеологичната единица. В: *Известия на Института за български език*, кн. XIX, с. 589 – 594.
- Ничева, К., С. Спасова-Михайлова & Кр. Чолакова (1974). *Фразеологичен речник на българския език. Т. 1*. София: БАН.
- Ничева, К. (1983). Към въпроса за традиционните сравнения в българския език. *Език и литература*, №2, с. 91 – 96.
- Ничева, К. (1987). *Българска фразеология*. София: Наука и изкуство.
- Русинов, Р. (1996). *Учебник по лексикология на българския език*. Велико Търново: Абагар.
- Спасова-Михайлова, С. (1959). Основни типове субстантивни словосъчетания в българския език. В: *Известия на Института за български език*, Т. VI, с. 165 – 199.

REFERENCES

- Boyadzhiev, T., Iv. Kutsarov & Y. Penchev (1999). *Savremenen balgarski ezik*. Sofia: Petar Beron.
- Vatov, V. (1998). *Leksikologiya na balgarskiya ezik*. Veliko Tarnovo: Abagar.
- Genadieva-Mutafchieva, Z. (1959). Kam vaprosa za frazeologichnite sachetaniya v balgarskiya ezik. V: *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, t. VI, s. 129 – 163.
- Kovachev, N. & L. Selimski (1973). *Uvod v ezikoznaniето (Tekstove, uprazhneniya, vaprosi i otgovori)*. Veliko Tarnovo: Sv. Kiril i Metodi.
- Kyuvlieva, V. (1982). Traditsionni sravneniya v balgarskiya ezik – mnogoznachnost, variantnost, sinonimiya. – *Ezik i literatura*, № 2, pp. 22 – 26.
- Kyuvlieva, V. (1986). *Ustoychivite sravneniya v balgarskiya ezik*. Sofia: BAN.
- Kyuvlieva-Mishaykova, V. (1986). *Frazeologizmite v balgarskiya ezik*. Sofia: Balgarski pisatel.
- Kyuvlieva-Mishaykova, V. (1970). Po vaprosa za formatata na frazeologichnata edinitsa. V: *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, кн. XIX, pp. 589 – 594.
- Nicheva, K., S. Spasova-Mihaylova & Kr. Cholakova (1974). *Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik. T. 1*. Sofia: BAN.
- Nicheva, K. (1983). Kam vaprosa za traditsionnite sravneniya v balgarskiya ezik. *Ezik i literatura*, №2, pp. 91 – 96.
- Nicheva, K. (1987). *Balgarska frazeologiya*. Sofia: Naukai izkustvo [Rusinov, R. (1996). *Uchebnik po leksikologiya na balgarskiya ezik*. Veliko Tarnovo: Abagar.

Spasova-Mihaylova, S. (1959). Osnovni tipove substantivni slovosachetaniyav balgarskiya ezik. V: *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, T. VI, s. 165 – 199.

ABOUT THE VOLUME OF PHRAZEOLGY

Abstract. The subject of this article is the broad and narrow understanding of the phraseology. In this connection are examined the criteria for the classification of the phrasing units and the rhetorical code, on the basis of which a large part of the units in the phraseology are differentiated. Attention is paid on the rhetorical code, on the basis of which a large part of the phrasing units are defined - metaphor, metonymymus, hyperbola and others. The author comes to the conclusion that the constraints imposed by the narrow concept, are not always right.

Keywords: sustainable word combination; phraseology; rhetorical code

✉ **Dr. Albena Baeva, Assist. Prof.**
“Konstantin Preslavski” University of Shumen
Shumen, Bulgaria
E-mail: a.baeva@shu.bg